

§. XIII. Ex eodem fundamento (VI.) fuit, imperanti competere ius, collegiis præscribendi certos *limites*, (x) quatenus hoc reipublicæ conducibile visum fuerit.

CAP. V.

DE
IURE IMPERANTIS CIRCA
SACRA.

§. I.

IURA CIRCA SACRA non recte exami-
nari & diiudicari possunt, nisi antea cogno-
verimus, quomodo *religio & ecclesia* se habeant
ad

gnosceret & *sententiam* decisivam ferre potest. Atque hinc etiam est, quod illa, quæ per *iurisdictionem* proprie dictam cum auctoritate & imperio exerceri debent, coram collegio fieri nequeant, veluti quod non possint dare tutores, recipere testamenta &c.

(x) Huc pertinet: (I.) ne *extranei* in tale collegium adsumantur, quatenus *originarii* opifices adsunt, his enim primario, ut propriis subditis, prospiciendum: (II.) ne alii recipiantur, quam qui in tali loco degunt: (III.) Potest præterea determinare numerum collegiarum & prohibere, ne ultra numerum alij adhibeantur, neque alii opifices, quam qui intra numerum sunt, tolerantur. Ab antiquo enim in plerisque rebus publ. receptum fuit, ut in civitatibus certa & distincta haberentur collegia, & ne promiscue unusquisque opificum quoddam peragere posset, nisi a collegio fuerit approbatus, & in illud receptus. Quo ipso collegio nascitur *ius prohibendi*, ne aliquis in civitate extra collegii membra opificum exercere audeat.

ad *republicam*, & qualis vtriusque potissimum finis sit. (y)

§. II. *Sacra hic primario modum colendi Deum externum* (z) denotant, atque adeo non huius sed illius vitæ salutem pro scopo habent: quo posito, apparet, religionem non pertinere primario ad *actiones hominum civiles inter se*. (a)

§. III.

(y) Inde omnis dissensus inter eruditos de hac materia, quod diuersos conceptus sibi de *religione & statu ecclesie* forment, & ad illos conceptus præsuppositos iura applicent. Qui ex religione commercium faciunt, iura fini huic conformia excogitant; similiter qui ecclesiam esse volunt *republicam*, ordinem parendi & impendendi in ea fingunt &c.

(z) *Religio* sumitur partim pro *interno*, partim pro *externo* cultu. Hic consistit in certis actibus externis, ad Deum colendum & pietatis culturam directis, vel *revelatione* determinatis, vel *humano consilio* superadditis. Finis est *æterna beatitudo*, & sic rursus primario societatis externæ seu vitæ huius felicitatem non respicit, quamvis per consequentiam hæc exinde fluat. Si enim actiones omnes ad æternam diriguntur salutem, actiones reliquæ in *vita civili* necessario erunt iustæ & legibus conformes.

(a) Cum religio *primario* dirigatur ad Deum, (I.) non requirit *per se* societates humanas, sed extra easdem esse, & quilibet sibi ipsi sufficere potest ad collendum Deum: (II.) non pertinet ad actiones hominum inter se *primario*, adeoque non potest primario de *cultu Dei externo*, quomodo a singulis instituendus sit, quomodo cultura pietatis promoueri debeat, in iure naturæ agi, & quamvis (III.) *societates* ad colendum Deum & exercenda coniunctim pietatis exercitia homines inuicem, ius naturæ tamen tales societates non præ-

§. III. Et quamuis sacra externo cultu & externis actionibus perficiantur, *finem* tamen *internum* respiciunt, adeoque non absolute *coactionibus* obnoxia sunt, (b) sed plurima *libertati conscientiarum* relinquenda.

§. IV. Neque primario ciuitates sunt introductæ propter *religionem*, nec dici potest, quod ciues submiserint quoque in hisce causis voluntatem suam imperantis arbitrio, (c) cum id ne quidem *potuerint*.

§. V.

præcipit, sed constitutas dirigit; quin quod sæpe *rationes accidentales* sacra externa seu *coitiones* inter gentes produxerint. Ita obseruat doctissimus CLERICVS in *Pentateuch. Ex. XII. 11.* sacra plura esse nata ex defectu literarum. *Antiquissimis temporibus, ait, cum rara essent literæ, dies festi instituebantur, in quibus euentus memorabiles sollempnibus eorum imitamine celebrabantur, atque inde nata plurimæ sanctissimæ ethnicorum ceremoniæ.*

(b) Ordinarie externa negotia quidem coactionem recipiunt, sed non aliter, quam quatenus *ciuilia* sunt, seu ad *ciuilem societatem in republica pacifice peragendam* pertinent, & ita respiciunt *actiones hominum inter se*. Verum actiones immediate ad cultum Dei directæ, *absque ulla hominum inter se coitione*, non eadem ratione sunt obnoxia coactioni ciuili, cum ne quidem ad negotia reipubl. pertineant, sed internam vnice singulorum emendationem respiciant, vt *part. gen. c. 1. §. 23.* plenius dictum. Et sic iuri naturæ aduersabatur *præceptum Darii, ne quis intra triginta dies Deum quemcunque adoraret, & preces ad eum mitteret, vnde non peccabat Daniel, quod illud non attenderet Dan. VI.*

(c) Finis rerumpubl. primarius est *tranquillitas externa* & *securi-*

§. V. Retinuere itaque subditi libertatem, (d) vt possint colendi Dei gratia coire, & sacra facere, dummodo de cetero pacifice & tranquille viuant.

§. VI.

securitas: illa itaque omnia, quæ huc spectant, in imperantis arbitrium contulisse ciues videntur, h. e. quæ *privati iuris & arbitrii* erant. Peccat in hoc ipso HOVTVYN. in *polit. gener.* §. 63. dum idem de *religione* asserere conatur, ex *submissione generali*. Verum huic recte respondet PVFENDORFF. de *habitu religionis ad vitam civilem, in calce*, quod *submissio* illa generalis utique limitanda sit *ex sine institutarum ciuitatum*. Hoc enim supposito, posset imperans quemuis externum cultum idololatricum subditis iniungere, & a vero Deo auertere, quod sanæ rationi repugnat.

(d) Quod ethnici libertatem hanc subditis haut concesserint *idololatriæ religionis principis non rationi iuris* adscribendum. Illa ritus sibi aduersos ferre nequit, solida enim pietate destituta est. Inde odia, simultates, bella denique ciuilia. Audiamus IUVENALEM qui *lib. V. Sat. XV. v. 33.* ita canit:

*Inter finitimos vetus atque antiqua similtas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus,
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus, cum solum credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit &c.*

Rex Scythiæ Anacharsim & Scylem interfecit, quod hunc græco ritu Baccho, illum matri Deum clam sacrificasse comperisset, teste HERODOTO *lib. IV. v. 109.* Cum animos Romanorum multiplex religio & plerumque externa inuasisset, datum hoc negotium adibus, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio, colerentur. LIVIVS *lib. IV. c. 30.* Eodem ex fonte M.

fonte M. Æmilius edixit, *ne quis in publico sacrove loco nouo aut externo ritu sacrificaret.* ID. lib. XXV. c. 1. Hoc ipsum in Romanis admiratione dignum censet DIONYS. HALICARNASS. lib. II. quod licet innumera gentes in urbem venerint, quibus omnino necesse est, colere Deos patrios ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra ciuitas Romana sit emulata, ita vt publice ea sint recepta; quo ipso tamen priuatum sacrorum exercitium non penitus exclusisse videtur. At vero cum religio animam concernat, & per se pacem ciuilem non tollat, coactionis omnis nescia est. De Ægyptiis tradit IO. LEO lib. VIII. *descript. Africa.* quatuor sectas inter eos vigere, quæ inter se ritibus sententiisque differant, etsi ex Muhametis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer viuere, sed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas ideo fovere. Quando ex dissensione religionum pax ciuilis turbatur, hoc fit culpa eorum, qui sacris præsumunt, non vero dissonantiæ religionum adscribendum est, adeoque iniustum est, sub hoc prætextu conscientiam vim inferre, cum tamen nihil tam voluntarium quam religio sit, in qua si animus aduersus est, iam sublata, iam nulla est, vt ait LACTANT. lib. V. c. 14. VALENTINIANVS imperator hæc perpendens hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diuersitates medius steterit, nec quenquam inquietauerit, neque vt hoc coleretur imperauerit, aut illud, nec interditiis minacibus subiectorum ceruicem ad id, quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, vt reperit. MARCELLINVS lib. XXX. c. 30. Ipse MAXIMILIANVS II. agnouit, nullum enormius peccatum dari posse, quam in conscientias imperium exercere velle. Quin ne quidem rationes politicæ oppressionem libertatis huius suadent, quippe quæ turbas seditionesque in republ. excitare solet.

§. VI. Hæc libertas tamen non impedit, quo minus (I) imperans prospicere & præcauere possit, imo debeat, ne sub prætextu sacrorum, scelera, fraudes, coniurationes (e) aliaque nefanda committantur.

§. VII. Præterea (II.) haud interdictum est imperanti, eos, qui *peregrinis* dediti *sacris* sunt, non recipere, (f) aut si iam recepti sunt, eis *emigrationem* ex iusta causa iniungere. (g)

§. VIII.

(e) Coniurationes prætextu religionum in rebus publicis quandoque susceptas fuisse, docet plenius LIVIUS lib. XXXIX c. 8. vbi simul in *seqq. cap.* fufius *sacra* nefanda *nocturna* & *Bachanalia* recenset, & quantam curam in illis eliminandis consules posuerint, refert. Talia nefanda, quæ *crimina publica*, non *sacra* sunt, nequitiam in republica tollerari debent.

(f) Sicuti extraneos imperans recipere non tenetur, ita etiam sub *certa* potest *conditione* recipere, si religioni publice approbatæ se submittere velint; tunc enim eis integrum manet, velintne recedere, an ex pacto se conformare sacris publicis, id quod in *receptione Iudeorum* vbivis animaduertimus, quos imperans recipere non tenetur. Postquam tamen semel eos simpliciter recepit, ad Christianam religionem eos cogere minime potest, nec quæ in contrarium prostant exempla, *ius* faciunt, sed *mera facta* referunt.

(g) Supponi potest casus, si ob diuersitatem religionis pax publica ita turbata sit, vt aliter reduci non possit, quam si his, qui dissentiunt a religione dominante, discedendi necessitas imponatur; tunc enim haud inique agere imperantem existimarem, si ad maiora mala euitanda emigrandi necessitatem subditis imponat-

(h) Pria-

§. VIII. Porro (III.) nec interdictum imperanti est, *cultum sacrorum publicum* (1) prohibere, vt interim *priuata sacra* subditis relinquuntur.

§. IX.

(h) Principis arbitrio relictum est, quid *publice* fieri debeat, decernere. Ast *priuata coitiones* colendi Dei causa huc non pertinent. Equidem periculosas priuatas coitiones esse obiciunt; sed satis idonea media sunt, pericula talia euitandi, si, vt publice tolerentur, permittatur neque, enim ex publicis coitionibus aliquid mali respublica sentit. Porro obiciunt, principem collegia priuata prohibere posse, ergo etiam huiusmodi priuata conuenticula. Verum alia collegia versantur circa negotia *arbitraria & mere ciuilia*, & haftenus subsunt dispositioni reipublicæ: hæc vero collegia talem finem haut habent, sed pietatis animæque culturam, de qua non æque principes disponere potest. Probarunt hanc *libertatem*, quæ ciuili imperio non subiacet, suo exemplo primi Christiani, quæ cum eis inique ab ethnicis imperatoribus denegaretur, non tamen intermiserunt, colendi Dei causa clanculum coire: id quod facere haud potuissent, si prohibitio eos obstrinxisset. Nouerant enim, magistratui esse obediendum: nihilominus tamen hic obedientiam denegabant, & quæuis aduersa potius experiebantur, & patienter tolerabant. *PLINIUS lib. X. epist. 97. de Christianorum cætibz dilerte fatetur, hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent stato die soliti conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere; & deinde, quod coire soliti fuerint ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quo ipso intelligit agapas, addit tamen, hoc ipsum facere desisse post edictum, quo secundum mandata Traiani hæterias esse vetuerat, quod non intelligendum de sacris conuentibus, sed potius agapis, quippe quæ facilius intermittere poterant. Vid. clariss.*

§. IX. Quando itaque homines inter se coeunt in societatem cultus diuini causa, distinguendæ sunt eorum *actiones* ratione cultus externi. Quædam ex intima religionis cuiuscunque natura, (i) nullo vero modo

ex ar-

SAM. BASNAGE tom. 2. annal. ad an. 118. §. 23. Plenius de his hæreticis egi *diff. IV. ad Plin. secund. Et Tert.* In aprico est, potuisse ethnicos eisdem argumentis contra Christianos pugnare, quibus hodie contra dissentientes, quos *hæreticos* vocant, pugnatur, adeo vt si *tolerantiam* tollas, libertatem conscientiarum, quam subditi in ciuitatem euntes sibi reseruarunt, simul euertas. Non inepte Ermenegildus Hispanicorum Princeps ad parentem Leuigildum Regem Hispaniæ Arrianum scripsit apud MARIAN. de reb. Hisp. lib. V. c. 12. in *saniori religione, quam ipse inuidiæ causam nouam dicit, complectenda, orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præsidis: De veritate non disputo, cuique de ea re liberum arbitrium facimus, tantundem modo nobis detur.*

- (i) Illæ actiones ex intima religionis natura fluere videntur, quæ essentialem illius religionis rationem constituunt, & sic ex *reuelatione* dependent, vel saltem dependere vulgo creduntur. Vt in Christiana religione sunt vsus S. cœnæ, baptismus, &c. Nulla certe religio est, quæ non habet sua peculiaria instituta, quæ *essentialia & necessaria* esse existimant, licet ab aliis habeantur superstitiosa. Quæ Iudæis erant a Deo præcepta, ab ethnicis superstitioni adscribebantur, quod nec TACITVS lib. V. *histor. diffitetur* aïens: *Profana illic (apud Iudæos) omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta.* Gentiles plura ex antiqua reuelatione sacra deduxerunt, & inde non *arbitraria* esse crediderunt, sed omnino *necessaria*, quæ fuisse videntur, quæ Numa quasi ab Egeria Dea accepta

arbitrio humano fluunt, & sic nec arbitrio imperantis subsunt.

§. X. Quædam instituta sunt *ordinis causa* adornata, in quibus tamen arbitrio humano adhuc multum relictum quoad specialio-rem determinationem, (k) & hæ actiones facilius subesse possunt imperio ciuili.

§ XI.

cepta Romanis proponebat. Et inde nunc fit ut colligitur ius cogendi subditos ad certam religionem assumendam principi haud competere, quod reuera etiam frustraneum est, cum, ut ait IACOBVS I. Rex Angl. orat. IV. *ratio ipsa persuadeat, & experientia confirmet, homines cum religionis causa vexantur, potius animi sui magnitudine ingeniique peruicacia, quam cause bonitate omnia tormenta alacriter sustinere, & mortem quoque ipsam, ut vanam illam & umbratilem martyrii famam consequantur.* Nulla sane pestilentior opinio respublicas vnquam lacerauit afflixitque, quam *de persequendis & excindendis hereticis*, vti rerum monumenta per omnia secula demonstrant. Nata enim ab illis opinio est, qui rempublicam conculcare in sui lucrum & commodum studuerunt. Hoc modo etiam ipsi imperantes, de hæresi suspecti, de folio deturbari potuere. Hoc modo integra regna exhausta sunt, vti de Hispania constat, quam *inquisitio inopem desertamque reddidit.*

(k) Quod homines coire debeant, precationum communium ergo, & ita alter alterum excitare debeat ad deuotionem, illud lege publica constringi non potest, quia etiam Apostoli hic dixerunt, *magis obediendum esse Deo quam hominibus.* In ipsa autem congregatione instituta plura dependent ex humana institutione v. c. *circa locum, tempus, formam, modum &c.* & quæ ita sunt comparata, ad ciuilem potestatem suo modo pertinere possunt, maxime si *externi ritus & ceremoniæ* magis magis-

§. XI. Tunc itaque actiones hominum inter se, iuri naturali subiectæ, circa sacra sese exerunt, quando homines coeunt cultus diuini gratia, quales societates *statum* aliquem *politicum* non faciunt, sed subsistunt intra naturam *collegii equalis*. Interim licet finis non *ciuilis* sed *spiritualis* sit, nec talia negotia, commercia *ciuilia*, sed *spiritualia* respiciant: quatenus tamen collegium & societatem externam inter se constituunt, iura quoque collegiorum (1) suo modo hic applicari debent.

§. XII.

que crescant. *Externa enim pompa* plures leges, & obseruationes requirit, maioribusque rixis & contentionibus obnoxia est. Quo simplicior cultus, eo melior quod nec ethnici diflessi sunt. Laudat LIVIUS lib. III. c. 57. *priscos Romanos, quod magis pie, quam magnifice religiones coluerint*. Sic itaque negotia in ecclesia possunt duplici modo considerari: (I.) *in se*, & sic non pertinent ad *ciuilem beatitudinem*, adeoque ad reip. curam proprie non spectant: (II.) quatenus simul *respectus politicus* seu *reipubl. ratio* concurret, secundum quam prouidendum est, ut omnia, quæ pro arbitrio recipiuntur, tranquillitati reipubl. sint congrua, nec per ea aliquid suscipiatur, vnde *dractia* & alia turbæ in ciuitate dari possint.

- (1) Quando homines societates inter se constituunt cultus diuini gratia, necesse est, ut actiones quoque societatis isti conuenientes producant, quæ quatenus inter socios & collegas peragenda sunt, suo modo iure naturæ diriguntur, quippe quod iura sociorum inter se determinat. Coeunt homines cultus diuini & pietatis excolenda causa, & ita negotium huius societatis non est *ciuile*, vel

exter-

externam felicitatem respicit, ad quæ cetera collegia diriguntur, sed potius omnia quæ hic aguntur, ab omni commercio humano longe aliena sunt, & pietatis culturam, quæ spiritu & interna mentis operatione perficitur, concernit. Atque adeo cum aliis collegiis non æque in omnibus potest comparari, quæ suam existentiam a securitate reip. habent, extra quam negotia collegiorum civilium frigent; præterea quoque mere arbitraria sunt, & pro lubitu e republ. possunt eliminari. Ecclesiæ *externam securitatem reip.* ad sui operationem non absolute requirunt: finem suum possunt obtinere in turbida etiam republ., & ubi motibus internis perfectionibusque omnia plena sunt. Quandoque rectius finem assequuntur societates ecclesiasticæ sub persecutione, quam in plena securitate constitutæ. Respexit huc CHRYSOSTOMVS *lib. adv. gentil. aiens: cum imperialem thronum conscendit is, qui nobiscum in fide ac opinione consentit*, (& sic ecclesiæ plena fruuntur securitate) *hinc seigniores efficiuntur res Christianorum: tantum abest, ut illa per humanos honores erectæ consistant. Rursum cum impius aliquis Imperator regnat, qui nos undique urget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclarescunt, tunc præmiorum ac triumphorum tempus, tunc præconiorum ac virtutis omnis ostentandæ facultas.* Commercia civilia, quæ in ciuitate vigent, tolluntur, sublata quiete publica: neuitquam commercium pietatis. Ex quo deduco, (I.) hoc collegium esse mere *æquale*, quod ad finem huius collegii obtinendum non *externa vis*, non *imperium* necessarium sit: transiret sane in peculiarem reipubl. formam & ciuiles rationes adsumeret, si alio modo instrueretur; imo cum ecclesiæ seu huiusmodi societates esse possint in republ., quamuis pars eius non sint, salus reipubl. conuelleretur, si noua republ. in hac societate erigeretur, quia ita noua respublica in republ. daretur, id quod absurdum, & quamuis (II.) societates hæc absque aliqua *directione externa*, ut ordine & decen-
 ter in tanta hominum multitudine omnia fiant, subsiste-

§. XII. Cum vero in omni collegio priuato ordine & decenter omnia peragenda, & quæ huc spectant, collegium possit ordinare, hinc ex natura huius collegii descendit, quod possint membra eiusdem constituere Doctores, (m) aliaque determinare circa modum, personas, locum, tempus &c.

§. XIII.

re nequeant, & ita soleant eisdem præfici, per quos dirigantur; hi tamen non per modum imperii, sed potius consilii omnia, quæ decernunt, peragere debent, & ita, quæ ad ordinem externum huius collegii spectant, per modum *pacti* ut plurimum expedienda sunt. Et cum (III) finis huius societatis sit magis directus ad internam animi emendationem & pietatis culturam, omnia quæ in tali societate aguntur, ita peragenda sunt, ne ille impediatur. Statim vero ac homines (IV) ab illo fine deficiunt, quod facile fieri potest, negotia huius societatis facile solent induere σχῆμα πολιτικόν, & in commercium ciuile conuerti, quo ipso iura ecclesiastica magis magisque augentur, id quod hodierna ecclesiarum facies ostendit, & religio ethnicorum demonstrat. Et ita postquam ex deprauatione sua magis magisque ad ciuiles rationes defleuit, iura quoque imperantium circa tales societates maiora emergunt, qui præcauere debent, ne quid detrimenti respubl. capere inde possit. Et hinc tot iura imperantium circa sacra nata sunt.

(m) Si coitiones priuatim fiant, res expedita est. Si sacra publica in ciuitate fiant, indolem negotiorum publicorum quodammodo sortiuntur, & ita imperans ex iure circa collegia publica hanc libertatem restringere, & præfectos sacrorum constituere, inter eos gradus facere, vel electionem cæteri certis sub legibus permittere potest, quod ius imperatorum in ecclesiis passim exercuerunt, antequam clerus ad tam fastuosam potentiam perueniret.

§. XIII. Neque mutatur huius collegii natura, si vel maxime imperans eidem accedit, quamuis tunc quoque fiat membrum illius collegii, (n) non vero ecclesia *status civilis*.

§. XIV. Vnde minus recte asseritur, imperantes eo ipso fieri *capita ecclesiarum* (o) & episco-

---

ret. Nec gentiles aliter hac in re egerunt. Romulus sacrorum antistites certo modo determinavit, *iussitque ex unaquaque tribu vatem unum sacris interesse, quem ἱερόσκιον appellabant. Omnes autem sacerdotes & Deorum ministros lege lata iussit a curiis eligi & confirmari ab iis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretabantur.* DION. HALICARN. lib. II.

(n) Illud quoque ex dictis ad cap. antec. apparet. Sic postquam imperatores Christiani facti, secura quidem & tranquilla ratio ecclesiarum facta, sed nihil accreuit eo ipso imperantibus, nec imperium-nouum in ecclesia ipsa ortum est. Accedit enim imperans ad ecclesiam non *quasi talis*, sed *qua Christianus*, & sic hoc respectu membrum sit *ecclesiae*, & quatenus est membrum huius collegii, plus iuris non habet, quam ceteri. Nec existimandum est, quod tunc demum ius circa sacra consequatur; nam illud etiam iam antea ex *suprema potestate* obtinuit, antequam cœtui huic se adiungeret, cum illud non exerceat, quatenus membrum est ecclesiae, sed quatenus reipublicæ præest. Etenim inspectio suprema circa quæcunque sacra est eadem. Vnde Christiani principes exercent ius circa sacra iudæorum, aliarumque sectarum, vtut maiorem curam inspectionemque illis impendere soleant, quibus ipsimet addicti sunt.

(o) In eo peccauit HOVTVYN §. 63. Diuersa scilicet sunt, an imperans imperium suum *in ecclesia* exerceat, & an *in ecclesiam*? Posterius aduitti potest, quatenus in

episcopos, nisi hoc de generali imperantis iure circa omnia collegia intelligas, quod tamen iam antea habuere.

§. XV. Cum vero ecclesia sit in republica, imperanti non minus ac in cetera collegia competit *ius inspectionis generalis*, (p) vt videat,

---

omnia collegia certo modo ius habet providendi, ne respubl. exinde damnum sentiat, & ita non consideratur, vt *membrum ecclesie*, sed vt *princeps reipublica*. Sed in ipsa ecclesia, quatenus tanquam *membrum* eius consideratur, imperium nullum exercet, quoad illa, quæ ecclesie propria sunt, sed retinet ecclesia suum antiquum statum.

(p) Non raro contingit, membra collegii & imprimis, qui illis præfunt, sua abuti potestate, & limites officii sui excedere, adeoque arrogare sibi *potestatem legislativam* vel *imperatoriam*, sicuti id pessimo Romanæ ecclesie exemplo constat. Mature itaque præcauendum est, ne quid tale fiat, sed doctores intra limites officii coercerentur. Eo accuratiorem autem inspectionem hæ societates merentur, quo grauiora damna in reipubl. exinde redundare possunt, si a vero sine deflectunt. Homines a natura imperium in alios ambiunt, præsertim vbi *venerationem* & *cultum externum* aliorum sibi conciliarunt. Iam inter omnes fere gentes insignis semper veneratio erga eos obtinuit, qui sacris præfuerunt, adeo, vt CVRTIVS haud inepte dixerit, *plebem incautam, vbi superstitione capitur, plus vatibus quam ducibus obedire*. Quod cum metuendum sit, salutis reipubl. ratio postulat, vt quantum fieri potest, præcaueat, ne sacrum quoddam imperium in ecclesia oriatur. Cetera collegia vt plurimum restricta sunt ad pauciores, quin vt in *cap. anteced.* visum est, iuste imperans potest membra eorum restringere ad certum numerum, atque eorum tanquam pauciorum attentata non adeo reipubl. metuenda

deat, ne quid in sui & reipubl. præiudicium ibi agatur : Inde prima fundamenta *iuris circa sacra*.

§. XVI.

enda sunt. Sed societates sacrorum causa inite, vel vniuersos subditos, vel maximam partem eorum complectuntur, vt adeoque, si imperans vigilantiam suam hic negligit, & præpositi sacris ambitione trahuntur, prout facile contingere potest, omnino metuendum sit, ne *iurisdictionem* paulatim exercere & *hierarchiam* stabilire incipiant. Plus sæpe vna seditiosa concio nocuit reipubl. quam alii hostes externi. Maiores nonnunquam præpositi dedere in republ. turbas, & quietem internam turbarunt, quam alia extrema reipubl. mala, præsertim si inter se concertationibus egerunt, alterque alterum suppressere studuit, quales concertationes ordinarie factiones plebis secum trahunt, & plebem, turbis dandis aptam natam, in rabiem & furorem mutuum conliciunt, quod exemplo *Damasi & Ursini*, episcopatus Romani competitorum, optime declarat **AMMIANVS MARCELLINVS lib. 27. cap. 3.** Augeretur periculum in republ. si dissensiones *circa sacra* oriuntur, sectæ formantur, & ita cœtus ecclesiastici scinduntur, ex quibus scissionibus mox mutua odia, ex his persecutiones, rursus vero ex his nouæ turbæ prorumpunt, quæ non aliter præcaueri possunt, quam si imperans *ius suum circa has societates* maxima vigilantia exercent. Quot tristissima exempla post tempora Constantini adduci possent, si ratio instituti id permitteret, quorum non aliæ possunt adduci rationes, quam quod (1.) imperantes Christiani, etiam ipse **CONSTANTINVS**, nimium clero indulserint, omnibus modis tumultuantes foverint, & piaculum esse duxerint, hos compescere, qui debebant esse exemplum gregis. Si imperatores iuribus suis inuigilauissent, nunquam successores mancipia cleri facti fuissent: (2.) quod pleraque

§. XVI. Et cum multum imperantis interfit, vt mores subditorum rite formentur, vt publica tranquillitas hoc modo quoque obtineatur, *specialior cura ad eum pertinet*, vt videat, ne Doctores moribus deperditis præditi ecclesiis præficiantur, (q) & circa horum

negotia ecclesiastica directioni clericorum permiserint, quam eo magis sibi vindicare debuissent, quo certius iam constabat, eos regimine ecclesiastico plane abuti in detrimentum reipublicæ: (3.) quod præterea iudicium de clero a se abdicauerint, vt imprudenter fecisse legitur CONSTANTINVS M. apud RVFIN. *hiflor. lib. 1. c. 2. aiens: Deus vos constituit sacerdotes & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra iurgia, quæcumque sunt, ad illud diuinum referuentur iudicium. Vos etenim nobis a Deo dati estis Dii, & conueniens non est, vt homo iudicet Deos.* Hoc iudicium CONSTANTINI postea episcopi toties imperatoribus ceteris obiecerunt, quoties cleri machinationibus resistere voluere, vt constat de GREGORIO M. qui MAVRITIO imperatori hoc assertum audacter & imprudenter obiecit. Hæc itaque *inspectio specialis* dat principi *iur supremum circa sacra*, cuius intuitu HENRICVS VIII. Rex Angliæ se caput ecclesie non inepte dixit, iugo Pontificis, qui caput ecclesiarum omnium dici voluit, excusso. Sed non eo sensu, prout HORTVYN supra refutatus voluit.

(q) Circa *constitutionem ministrorum ecclesie* plerumque ex hominum ad dissentiendum facilitate plures motus exurgere possunt, & ita partes sunt imperantis, ne aliquid inordinate fiat. Ostenderunt suo exemplo Damasus & Visicinus in §. *antec.* adducti, quam tam stragem reipubl. inferre possit inordinata ministrorum con-

stitu-

horum constitutionem omnes euitentur fraudes, quia sub his circumstantiis *respectus ciuiles* concurrunt.

§. XVII. Præterea vt hæc in tanta hominum ad dissensum inclinatione eo felicius succedant, imperantis quoque est, præscribere certum *modum*, in constitutione obseruandum, imo & si ne sic quidem tranquillitas illæsa maneat, ad conseruandam pacem etiam *iure imperii* doctores constituere potest. (r)

§. XVIII.

stitutio. Huc respexit ZEPHERVS *polit. eccles. lib. 2. c. 3.* inquit: Cum vero progressu temporis hæresibus & schismatibus in ecclesia crescentibus Clerici hæretici schismatici aut aliis affectibus præoccupati & fascino iure electionis sæpe abuterentur, & populus suæ quisque factionis episcopum eligi vellet, adeo vt ex vniuersæ multitudinis suffragiis sæpe simultates aut tumultus orirentur, imo & cædes fierent, Christianis magistratibus necessitas imposta fuerit, vt suam interponerent autoritatem, concilio orthodoxorum Episcoporum adhibito, ecclesiis ministros darent, &c. Illustrat hoc deinde exemplo sequenti: sic cum in electione Episcopi Constantinopolitani inter Diocætorum & plebem diuersa essent suffragia, aliis aliorum, quos ordinari velent, nomina in chartam scribentibus, Theodosius, perlecto in scriptorum catalogo, tandem in Nestorio substitit, eumque elegit, multis reluctantibus.

(r) Collegio quidem hoc ius competit, & hætenus illud recte exercet, nec imperans ex iure imperii sibi *præcisè* hoc arrogare potest, quatenus pacifice iure suo & non in perniciem reipubl. vitur, sed sæpe ad imperantem *per accidens* veniunt, quæ alias ab imperio non *per se* dependent. Hodie in plurimis locis ius constituendi mi-

§. XVIII. Et, ne doctores ex innata ad imperium in conscientias inclinatione excedant limites sui officii, constituere potest, qui in hos *inspectionem* habeant, (f) eosque in officio contineant.

§. XIX. Atque ex his omnibus nunc fluit
(I.) ius *prescribendi ordinationes* (t) *ecclesiasticas*,

---

nistros ecclesiæ ad principes deuolutum est, sed hac saltem ratione, quia turbidi subditi tot clamores semper excitarunt, ceu ostendi in *disp. de iniust. vocat. fact. ad clam. populi*.

(f) Agnoscit hoc THEODOSIVS in rescripto ad concilium Ephesinum dato, ubi inter alia ait: *Ante omnia autem in id operam damus, ut ecclesiasticus status eiusmodi sit, qui & Deum deceat, & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per ecclesiasticarum controuersiarum a turbis & seditionibus liber existat, tum demum ut pia religio ab omni reprehensione immunis perseveret, eorumque vita, qui vel inter clericos censentur, vel magno quoque inter illos sacerdotio funguntur, omni prorsus neuo & culpa vacet. vid. Concil. Ephes. P.I. c. 32.* Hinc dependet necessitas constituendi iudicia ecclesiastica, & cognoscendi de excessibus clericorum, ne cuiquam sub prætextu zeli pii graues sint. Certe postquam pietas & sacra in monopolium cleri pertransierunt, multa incommoda exinde metuenda sunt, quæ cum sacis tolli non possint, saltem præcauendum, ne erumpant, in publicam reip. perniciem.

(t) Hoc iure Imperatores antiquos vfos fuisse constat, & latius deducit M. ANTON. DE DOMINIS, *de republ. eccles. lib. VI.* Inde nunc oriuntur publica sacra, quæ ex præscripto & lege imperantis adornantur. Eleganter eruditissimus CLERICVS ad *Exod. V, 3.* hoc obseruat, inquiens: *Eget populus externa aliqua celebritate, ut*

cas, secundum quas tum agendum, tum iudicandum.

§. XX. Ulterius (II.) ius reformandi sacra (u) huc referri debet. Hoc vero vel concernit mores & ordinem ecclesiasticum, & haec tenus

---

officii sui commonefiat, memorque sit Dei, res humanas curantis; eget communibus & publicis sacris, ut arctius iis, qui in ciuitatem unam coierunt, coniunctum se intel- ligat. Alioquin, ut est ingenium humanum, plebs & Dei & officiorum omnium oblita, una cum religione etiam so- cietatis humanae iura temere violaret, unde innumera ho- minibus orirentur in vita mala.

(u) Ius reformandi exercitium religionis ambiguam habet explanationem. Reformare ut plurimum denotat, mu- tare in melius, tollere abusus, & noxia, & quæ magis conducere videntur, introducere. Deinde exerciti- um religionis denotat cultum externum publicum, qui po- tissimum consistit in variis ritibus externis & arbitrariis actionibus, quæ hoc vel illo modo se habere, & quia homines ad corruptionem procliuus sunt, facile in abu- sus abire possunt. Hoc sensu ius reformandi tantum versatur circa externum ordinem, & ea, quæ ex institu- tis hominum in sacris inuenta & adsumta, aliquando etiam ex pessimis moribus introducta sunt, & hactenus dependet ex iure circa sacra, vi cuius imperans noxia & abusus euellere, & magis salutaria introducere potest. Hunc in finem CAROL. M. in Capitul. lib. 1. c. 122. disponit: ut missi per singulas ciuitates & monasteria vi- rorum & puellarum præuideant, quomodo & qualiter in domibus ecclesiarum & ornamentis ecclesiæ emendatæ & restauratæ esse videntur, & diligenter inquirent de conuer- satione singulorum, & quomodo emendatum habent quod iussimus, de eorum lectione & cantu ceterisque disciplinis ad ordinem ecclesiasticæ regulæ pertinentibus.

(x) Ha-

Stenus recte imperans illud exercet : vel *dogmata*, & ita quæ supra sunt dicta, obtinent.

§. XXI. (III.) *Ius disponendi circa ritus*, (x) *ordi-*

(x) Habet quodlibet collegium suos *mores peculiare*s, & quidem ab initio hi dependent ex institutis cuiusvis collegii, qui quatenus nullum reipubl. incommodum afferunt, merito tolerantur a principe; si *damnosi* apparent, aboleri vel reformari possunt. Neque aliud de ecclesiis dicendum. Sunt cuique sui *peculiare*s mores & ritus, in quibus si aliquid inordinati apparet, partes imperantis sunt, abusus tollere, & si occasione horum lites oriantur, illas sua sententia decidere, si nihil horum adsit, prudentis principis est, mores, ritusque ecclesiasticos cuique ecclesiæ relinquere. Non itaque audiendi sunt, qui *ius adornandi* & *mutandi liturgica* ecclesiæ *privatiue* adscribunt, quasi hic principis nullæ sint partes; vel qui ita principi hoc ius adscribunt, ut tamen consensum vel ecclesiæ, vel Theologorum vel etiam omnium reliquarum ecclesiarum eiusdem confessioni addictarum requirant. Scilicet possunt ritus & alia adiphora determinari vel ab *ecclesia* vel a *principe*. Priori casu *communi pacto* determinantur omnium eorum, qui membra ecclesiæ sunt, & sic etiam princeps, quatenus membrum ecclesiæ est, huic pacto includitur, at eo casu non consideratur ut *princeps*. Quando autem imperans animadvertit, necesse & e re reipubl. esse, ut hic officium suum interponat, quoniam forsitan non eo, quo debebat modo, ritus & ordinem comparatos esse animadvertit, & omnia ad *superstitionem* duci, nec speranda meliora in liturgicis absque sua autoritate videt, id quod in corruptissima rerum facie plerumque contingit, per modum *legis* liturgica determinat, mutat, tollit & reformat, atque ad huius iuris exercitium concurrentibus Theologorum non est necessarius. Quot possint *rixæ* & contentiones circa liturgica oriri, *historie*

ordines & alia adiaphora quoque exercet, quatenus illorum determinatio pro salute reipubl. necessaria videtur, & ita respectus ciuilibis hic concurrat.

§. XXII. Similiter (IV.) si incommoda quaedam ex modo docendi (y) imminere videntur,

ria ecclesiastica docent, & exemplo tuo Presbyteriani & Episcopales in Anglia, ac Orientales ecclesie circa iconolatryam testantur, imo ipsa historia reformationis in Germania luctuosissima tempora nobis ob oculos ponit, ad quas turbas præcauendas recte imperans arbitrium circa liturgica sibi reſeruat, quod vel clerici facile ad se rapiunt, & ita aliis molesti esse solent, qui non eadem ducuntur superstitione. Interim quod imperans liturgica determinare possit, hoc facit intuitu reipubl.; sed quomodo determinare debeat, id ex fine ecclesie proposito metiendum, vt scilicet verus cultus Dei absque omni superstitione promoueat. Neque hoc tantum restringendum cum nonnullis est ad ritus particulares alicuius ecclesie, sed etiam vniuersales, h. e. qui in omnibus ecclesiis eiusdem confessionis conseruantur; nam cum & hi sint indifferentes, cuiuslibet quoque imperantis arbitrio in territorio suo subiecti sunt.

(y) *Modus docendi* est arbitrarius, licet ipsa doctrina haud talis sit. Sed in modo potest sæpissime peccari, vt verus sacrorum finis plane euertatur. Olim in concionibus publicis acclamationes populi permissæ erant, quæ tamen reuera sacra turbant, & plerumque ex imprudentia factæ sunt, vt ostendi diff. de iniust. vocat. facta ad clamorem populi. Græcorum theologia fuit fabulosa, & pleraque diuina fabulis proposita, quemadmodum variis sub prætextibus Græci defendebant, quod aliæ natura opera per allegorias demonstrant, aliæ vero, quod examinent animi perturbationes & terrores, & non sanas opinioniones euellant, aliæ vero, quod ad humanarum calamitatum

antur, ex potestate suprema circa sacra de hoc quoque statuit imperans, & conuenientiorem præscribit.

§. XXIII. (V.) *Iurisdictionem* circa ea, quæ sacra, lites, aliaque arbitraria respiciunt, suo iure exercet. Alias quidem coetibus integrum est, *cenfuras quasdam* (z) inter se pacto

---

tatum consolationem composite fuerint, alia denique, quod ad aliquam aliam utilitatem sint conficta. Sed incommo- dum hunc modum docendi sacra, imo ad impietatem viam sternentem fuisse iudicat DION. HALICARNASS. lib. 2. *Pauci sunt, ait, qui huius philosophiæ sunt participes, sed vulgaris turba, quæ magna est, quaque huius philosophiæ est imperita, solet in deterio- rem partem accipere, quæ de illis dicuntur: eique horum alterum accidere solet, vel ut Deos contemnat, ut magna infelicitate implicitos, vel a nullis seditissimis & maxime sceleris facinoribus abstineat, quod vel ipsos Deos bis obnoxios esse videat.* Quis itaque negaret, imperanti ius competere, constituendi, ut veritates diuinæ absque coloribus, pigmentis oratoriis, allegoriis, fabulis, aliisque ornamentis proponantur.

(z) *Centuræ ecclesiasticæ sunt medium quoddam coercendi contumaces in ecclesia.* Scilicet omne collegium, quantum est societas æqualis, cogendi vim per modum imperii non habet, habet tamen ex pacto, si scilicet penam quandam conuentionalem constituit, ut eo rectius instituta in obseruantiam deducantur, quo in specie exclusio vel partialis vel totalis a collegii communi- one pertinet. Apud antiquos Gallos iam nota hæc centura fuit, si quis enim decreto eorum non stabat, illi sacrificiis interdicebant. *Hæc pena, ait CAESAR lib. VI. de bell. Gall. c. 13. n. 6. seq. apud eos esse grauissima. Quibus ita est interdictum, in numero impiorum & sceleratorum habentur.*

paſto determinare, ſed cum miniſtri ſacro-
rum illis facile abuti poſſint, Imperans iis
modum ponit, ne alicui iniuria inferatur,
vel ipſimet ſub illis *imperium* quoddam vel *iurisdictionem* exercent.

§. XXIV. (VI.) Ius *decidendi controuerſias*
theologicas itidem imperanti proprium eſt. Il-
læ

tur; iis omnes decedunt, aditum eorum ſermonemque deſu-
giunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant? neque
iis petentibus ius redditur, neque bonos ullus communica-
tur. Cum primæui Chriſtiani ſub ethnicis adhuc uiue-
rent, pleraque inter ſe per paſta determinare, & ſic pæ-
nas conuentionales introducere debebant, quo etiam ex-
communicatio & varia pœnitentiarum eccleſiaſticarum
genera referebantur. Teſtatur hoc ipſum TERTVL-
LIANVS *Apol. adu. gentes c. 2.* ubi refert, Plinium ſe-
cundum Traiano retuliſſe, nihil aliud ſe de ſacramentis
Chriſtianorum comperiſſe, quam cætus antelucanos ad ca-
nendum Chriſto & Deo & ad confederandam diſciplinam.
Excommunicatio ex iudaismo erat retenta, ſed paulu-
lum immutata, ut oſtendit illud Britannicæ decus SEL-
DENVS *Tr. de Synedr. lib. 1. c. 7. ſeqq.* & quia in ex-
cluſione ſeu in totali eiectione ab eccleſia conſiſtebat,
communi eccleſiæ conſenſu peragebatur, cum æquum
erat, ut, cum quis tanquam membrum putidum a to-
to cœtu abſcinderetur, communis conſenſus adhibere-
tur. Poſtea hoc ius epiſcopi ad ſe traxerunt, excluſo
collegio eccleſiaſtico, & tum demum varia argumenta
ex ſacris petiere, quibus ius illud, quaſi a Chriſto ſibi
demandatum, ſibi *privatiue & ſolitarie* adſcriberent, &
eo uerentur aduerſus quoscumque, etiam ipſos impe-
rantes, quo denique factum, ut monarchia illa ſacra
exſtructa ſit, quæ adhuc hodie durat. Interim oſten-
dit eleganter prælaudatus SELDENVS *lib. 1. de Syn-*
edr.

læ vero vel *dogmata* respiciunt, vel *ritus* seu *adiaphora*. Illæ quidem *decisionem iudicalem* per se non admittunt; (a) interim imperans pro *pace publica reducenda* vel *conseruanda* decidere potest, quæ sententia *publice* doceri debeat, vt tamen, vtrum illam fuscipere velint, singulis libertas relinquatur.

§. XXV.

edr. cap. 10. ipsos etiam imperatores Christianos, cum episcopi nondum vi aperta agere audebant, sæpe hoc ius excommunicandi, & absoluendi exercuisse, & decreuisse, ne quis absque eorum præcitu & decreto communicaretur, quorsum etiam collineat IUSTINIANVS in *Nov. 123. c. 11.* quod ius, si etiam successores non neglexissent, tantas calamitates Germania & alia regna nunquam experta fuissent.

- (a) Quæ huc spectant, plenius sunt excussa in Dn. THOMAS. *Fürsten-Recht in Theologischen Streit-Sachen.* Res fidei sunt extra arbitrium imperantis, cum immediate tangunt conscientias. E. nullius decisio hic valet, ne quidem imperantis. Verum aliud est, an non pro *reducenda pace publ.* princeps possit sententiam aliquam eligere, quæ *publice* doceatur, postquam ipse quoque secundum verbi diuini regulas eandem controuersiam examinauit? quod eo magis affirmo, quoniam sine hac non potest retineri *pax publica* cum experientia tot seculorum doceat, inter publicas cleri disputationes grauiter admodum internam reipubl. tranquillitatem in discrimen fuisse adductam, cum semper tumultuantes sub prætextu *veritatis diuinæ* pugnaverint, & interim maiora mala inter homines incautos excitauerint. Cum, teste *Iosepho*, inter Iudaos & Samaritanos vsque ad seditionem orta esset contentio de *templi præstantia*, res ad Ptolomæum Philometorem reiecta est, qui iussit, vt vtriusque partis aduocati nulla alia argumenta quam ex

§. XXV. Si lites oriantur circa ritus & adiaphora, quæ sunt sub principis arbitrio, omnino dissentientes sua compescet iurisdictione, sicuti quoque id iuris est in controuersis, in aliis collegiis obortis. (b)

§. XXVI. Præterea (VII.) ius conuocandi synodos, vel colloquia Theologorum dirigendi

ex Lege Mosaica adferrent, & ita, ponderatis argumentis, pro templo hierosolimitano respondit. Sed in dissentientes propterea nihil statuere, eosque non expellere, sed eis tantum silentium imponere debet, ne post hæc publice de hac quæstione disputent, aut dissentientes odio habeant, multo minus licitum erit, legibus vel pænis doctrinam hanc approbatam introducere, nam id ad eius imperium non spectat. Quod enim tales pœnas in dissentientes statuisset legantur imperatores, id cleri dominantis machinationibus adscribendum; interim exemplis non iudicandum, sed legibus. Rex THEODORICVS longe aliter sensit, aiens: *religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, ut credat inuitus.* CASSIODOR. var. lib. II. c. 27. Conf. ius eccles. prot. tom. I. lib. I. tit. 1.

(b) Non itaque afferendum, iurisdictionem quandam separatam a politica competere imperanti, sed vna est iurisdictionis imperantis, qua & huiusmodi lites dirimit, & contententes ad pacem reducit. Neque cum princeps lites clericorum dirimit, aliam induit personam, cum clerici respectu imperantis æque sint subditi ac alii, & sic eius iudicio ex fine rerumpubl. se submittere teneantur, & decisionem ab eo expectare. Vtrum autem ad forum commune, an vero ad separatam has causas delegare, & quos illis controuersis præficere velit, arbitrio imperantis iubeatum est.

gendi imperans exercet, (c) si hæc media ad controuersias sopiendas conducibilia duxerit.

§. XXVII. Quæ autem in his synodis constituuntur, quatenus doctrinam respiciunt, non aliter habebunt auctoritatem, quam interpretatiuam, (d) & ut imperans eo, quo dictum, modo, possit sententiam illam approbare, ut publice doceatur. Cetera quæ ordinem ecclesiasticam concernunt, vim legis ex confirmatione imperantis sortiuntur.

§. XXVIII.

(c) Constat id exemplis tot synodorum ab imperatoribus & regibus conuocatorum, quibus sæpe ipsi præfuerunt, ordinarie autem ministros suos ad illas delegauerunt, ad præcauendas turbas, ut conciliorum omnium historia docent. De moribus in concilio Ephesino II. agitis grauius conuenitur THEODOSIUS ad CYRILLUM: *res ita gesta est*, ait, *ut manifestum euaderet, alios alios esse inuenios ob uehemens studium erga illa, qua quomodocumque placita sunt &c.* Inde ad pacem reducendam recte imperans prohibet disputationes priuatas de religione, vel ne quis publice absque eius auctoritate disputationes suscipere, pro concione in aduersarios debacchari, vel scriptis eos perstringere & refutare possit.

(d) Occurrunt quidem exempla frequentia eorum, qui statuta conciliorum in rebus fidei per modum legis obtrudere uoluerunt, sed id factum est suauis cleri, dominatum in conscientias ambientis. Synodi non habent decidendi auctoritatem, nec ius aliud, quam ut suam confessionem de rebus fidei edant; potest tamen eatenus imperans illam confessionem confirmare, ut ob pacis studi-

§. XXVIII. Neque tamen ius vllum imperanti adscribi potest, doctrinam hanc semel approbatam per modum legis obtrudendi subditis, nec dissentientes poenis afficiendi, (e) cum nullum ius *in intellectum* subditorum principi competat.

§. XXIX.

um illa doctrina pro publica habeatur, illa tantum publice doceatur, sed tamen dissentientes tolerantur, dummodo de cetero quiete agant. Neutiquam vero existimandum, ac si tantum clerici eiusmodi synodis interesse, & de rebus ecclesiasticis deliberationes instituerent, cum etiam laicis non sint denegata *χρησιμότης* Spiritus S., & hinc æque admitti debeant, vti in concilio Hierosolymitano tota ecclesia congregata fuisse legitur. Quod postea a conciliis sint exclusi laici, id eo tempore factum, quo clerus iam dominatum sacrum occupauerat. Sane iam Theodosii tempore id factum fuisse constat. Miserat imperator Caudianum ad synodum Ephesinam, sed, vt ait in literis ad Concilium directis apud *SEVERIN. BINIVM tom. 1. cap. vlt. ea lege & conditione, vt cum questionibus & controuersis, quæ circa fidei dogmata incidunt, nihil quicquam commune habeat. Nefas est enim, pergit, qui sanctissimorum episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis & consultationibus se immiscere.*

(e) Aliud est doctrinam aliquam facere publicam; aliud doctrinam lege obtrudere sub poena subditis. Illud tantum eo respicit, ne in publicis cœtibus aliud doceatur, adeoque nemo ad tale officium sacrum admitti possit, nisi huic publicæ doctrinæ assensum præbeat. Hoc vero ulterius progreditur, & libertatem conscientis aufert, quod non admittendum. Vnde poenæ in dissentientes iniustæ sunt, quia hætenus demonstrari non potuit, hæresin per se esse aliquod crimen civile.

§. XXIX. (VIII.) Præterea cum coetus sacrorum causa instituendi totam fere complectantur ciuitatem, ad ordinem eo rectius conseruandum *districibus certis* coetus distinguere & plures conciones seu ecclesias, a se inuicem distinctas, propriisque legibus & iuribus munitas constituere valet.

(f)

CA-

(f) Sic Romulus *valde apposte diuisit sacra curiis*, in quas antea populum diuiserat, vt refert DION. HALICARNASS. *lib. 2.* Scilicet postquam Romulus populum in tribus & curias diuiserat, singulis curiis præposuit vnum aliquem virum, quem *curionem* dixit, qui sacra pro curia sua curaret. Hisce omnibus vnus præerat, quem *curionem maximum* dicebant. PAUL. MERULA *de sacr. Rom. c. 2. §. 7.* Sat's euidenter hoc confirmat HALICARNASS. *cit. l.* & præterea FESTVS *lib. III.* hac de re ita ait: *Curia etiam nominantur, in quibus uniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt eæ, in quas Romulus populum distribuit, numero 30., vt in sua quisque curia sacra publica faceret, feriasque obseruaret.* Post, vbi Tarquinius Priscus tribus augeter, sacrorum quoque cura aliter distribui coepit. Ita enim FESTVS *lib. 17.* *Sex Vestæ sacerdotes constituta sunt, vt populus pro sua quoque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana in sex tributa est partes.* Quilibet districtus itaque habuit sua propria templa, aedes & ædicula, in quibus sacra pro singulis curiis fiebant. Quis ignorat, similem diuisionem inter Christianos quoque intuitu sacrorum obtinere, & ecclesias diœcesibus, aliisque limitibus distinctas esse, quas distributiones quilibet princeps in suo territorio adornare potest, vtut præsul Romanus vel episcopi hoc ius ad se trahere conati fuerint. Poterit tamen

hæc